

Hic iacet Turgillus, son till Herr Gudmund Gås. Gå ej härifrån, stanna och se (el. se härpå) och läsen edra böner för Tyrgils' själ: Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui. Amen. In manus tuas D(omine).

Till läsningen: Det är det helstungna alfabetet med en rik differentiering av typerna, som ristaren har använt. Skillnad göres mellan $\downarrow$ **a** och $\downarrow$ **æ**, $\downarrow$ **i** och $\downarrow$ **e**, $\downarrow$ **o** och $\downarrow$ **ø**, $\downarrow$ **f** och $\downarrow$ **v**, $\downarrow$ **t** och $\downarrow$ **d**, $\downarrow$ **b** och $\downarrow$ **p**, $\downarrow$ **k** och $\downarrow$ **g**, $\downarrow$ **þ** och $\downarrow$ **ð**, $\downarrow$ **r** och $\downarrow$ **ŕ**, medan $\downarrow$ användes som tecken för **y**, samt mellan $\downarrow$ **n**, supradentalt **n**, och $\downarrow$ **ŋ**, dentalt **n**.¹ Punkteringarna utgöres av runda punkter.

Runorna äro på det hela taget tydliga. Högra delen av bst till 5 **æ** är något grundare än den vänstra. Den korsas av ett kort streck, som möjligen kan vara hugget. Efter runan 24 synes av skiljetecknet endast en punkt. Nedre delen av bst till 26 **r** är utplånad med undantag av basen. Punkten i 43 **ð** är svagare än den i 125 **ð**. Punkterna i övre delen av de båda **r**-runorna 46 och 51 äro små men tydliga. I runan 64, där man väntar en sådan punkt, finnes ingen. I 107 **k** synes en liten fördjupning, förmodligen naturlig, på samma sätt i 132 **k**. Runan 145 **ŋ** har en tydlig, något streckliknande punkt.

Helmfrids läsning överensstämmer med den, som jag kommit till, i allt väsentligt.

TURGILLUS, nom., i majuskelinskriften och 56–64 **pyrhilsær**, gen., avse samma person. Namnet *Dorgisl*, (*Pur*-)*Pyrgils* är vanligt i hela Norden och har lånats till England och Normandie. — 1–5 **hærræ** betecknar präst eller världslig storman. Se Sm 54. — 6–13 **guŋmuŋdæ** är gen. av *Gunnmundr*. Denna sidoförm till *Guðmundr* är ganska sällsynt. Den föreligger på U 234 och möjligen på Sm 140; Lundgren o. Brate anföra tre exempel från 1300-talet. I Norge finnas några exempel, alla yngre än 1400-talet, i Danmark synes detta namn ej ha förekommit. Om Rökstenens **kunmuntar**, gen., är en skrivning för detta namn är osäkert. O. v. Friesen antager i stället att **kunmuntar** representerar *Kunmundar* eller *Kynmundar* (Rökstenen, 1920, s. 79 f.); E. Wessén transkriberar »*Gunnmundar* (el. *Kynmundar*)» i *Runstenen vid Röks kyrka* (1958) s. 25.

17–19 **gas** *Gås* *Gås* användes här som maskulint binamn. Det återfinnes i samma funktion i DS 2920 (år 1332): *petro dicto gaas*. I Danmark är *Gas* ej ovanligt som binamn, och från vn. område kännes en *Pall gås*. På samma sätt användes *gási* 'gåskarl'. *Gas* användes naturligt nog även som kvinnonamn t. ex. **gas** Sö 7, och det i U 1102 förekommande **gos** »återger med all sannolikhet kvinnonamnet *Gas*» enl. S. B. F. Jansson.

B. Helmfrid har påpekat (*Fornvännen* 1939 s. 161 f.), att genitiv-*r* saknas i 6–13 **guŋmuŋdæ**, medan det är bevarat i andra fall i inskriften, varför **guŋmuŋdæ : sun** bör uppfattas som en sammansättning, samt att 1–5 **hærræ** trots sin placering i satsen är en bestämning till TURGILLUS och att man följaktligen här skall översätta »Här vilar Herr Torgils Gunmundsson Gås». Vad den *r*-lösa genitivformen angår äro genitivformer sådana som *sigriðe son* vanliga i östgötska 1200-talsdiplom (se S. Olsson-Nordberg: *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom* 2, 1932, s. 30 f.) med vilka denna inskrift från N. Tjust bör jämföras. Att **hærræ** skall vara epitets till TURGILLUS är mycket osannolikt. Ordföljden talar däremot. Sammanhanget inom inskriften är säkert det samma som i en majuskelinskrift från grannsocknen Gärdserum: HIC : IACET ÆGGARDUS : FILIUS : DOMINI : PHILIPPI : ULPHSS : (S. Gardell: *Gravmonument från Sveriges medeltid* 1, 1937, nr 40 s. 197). Det är samma mönster som på Uknahällen, vars inskrift, om den i fortsättningen varit avfattad på latin, säkert skulle ha lytt: *Hic iacet Turgillus, filius Domini Gunnmundi Gas* osv., där *Gas* är binamn till *Gunnmundr*, ej till *Turgillus*. Jfr hur i Gärdseruminskriften *Ulfsson*, vilket står på samma plats som *Gås*, är bestämning till *Domini Filippi*.

33–35 **sia** synes ej kunna uppfattas annorlunda än som imperativen fsv. *se* + prepositionen *a*, där *e* undergått samma utveckling som i infinitiven *sia*, såvida det ej förhåller sig så, att **sia** är infinitivformen, som felaktigt använts för imperativen.

I den på latin avfattade delen av inskriften är 77–83 **graccia** felristning för **gracia**, den vanliga stavningen av *gratia*. I 153–155 **amn** är **e** utelämnat. På grund av platsbrist har av den följande meningen endast

¹ Angående tecknet för dentalt *n* ($\downarrow$) se L. Jacobsen och E. Moltke: *Danmarks Runeindskrifter* sp. 964 f. och där citerad litteratur samt D. O. Zetterholm i *Svenska landsmål* B. 37, *Nysvenska studier* 27 (1947) s. 83 f.

förra hälften kommit med i inskriften. I runorna 156–167 **inmanustuas:d** är **d** en förkortning av *Domine*, och den avbrutna satsen utgör början av Jesu sista ord på korset: »Fader, i dina händer befaller jag min ande» (Lukas 23: 46), i latinsk version »Pater, in manus tuas commendo spiritum meum». Motsvarande ord förekomma även i Psaltaren 31: 6: »In manus tuas commendo spiritum meum.» I fullständig men avsiktligt förändrad form förekommer bibelcitaten i fråga på en romansk stenkista från Hästveda i Skåne, DR 350: **inmanustuasdominekomændospiritumtuum : asa**. Kyrkoherde P. Kihlströms fantasifulla spekulationer 1737 om runtextens innehåll ha uteslutande lärdomshistoriskt intresse, varför det torde vara tillfyllest att citera nedanstående sammandrag, som han själv gjort, och i övrigt hänvisa till en mera detaljerad redogörelse för Kihlströms funderingar av Helmfrid i aa 1937. Kihlström förmodar: »at Abboten Turkill blifwit död 4 dag Jul, eller the Menlösa Barns dag, då i Christne församlingar förkunnas om qvinnorna, som bitterligen sörgde sina, af Herode dräpne barn, hwilkas siälar woro i godt behåld uti Guds händer. Till thenne mening har jag fått anledning af thet ordet **luia** hwilket står näst för Mulieribus, och tyckes wara tagit, på Munkewis, af thet verbo lugere.» Om inskriftens avslutning, det som följer »efter ordet Fantbus [143–149 **væNtris**]» säger Kihlström: »Af thessa utan twiwel afbrutne eller updictade ord: **lui ma iuna io**, tyckes thet the, till årtals utwisande, brukelige literæ böra uttagas. M.III. Skall man kunna tryggeligen sluta trij C af the å andre sidan stående ord wid Signum in margine NB, så blifwer utan twifwel årtalet thetta M.CCC.III. just thet samma som på Ukna Storklocka, hwilken blifwit stöpt af Klockegiutarne Eric och Peder ANNO DOMNI M.CCC. IIII och hänger ännu i Ukna klokkeStapel» (B 24).

De fantastiska resultat Kihlström kommit till, inarbetade han sedan i sin handskrift *Linköpings Stichts Präste-Chrönika*, B 23, s. 792, där han låter series pastorum i Ukna och Gärdserum börja med »Dn. Turkillus. Curatus 1290, blef död d. 28 Dec. 1304, Ligger begrafwen i Sacristian under then å andra sidan här afritade Likstenen.» Från Kihlströms handskrift ha dessa uppgifter vandrat vidare till nutida uppslagsverk såsom J. A. Westerlund, J. A. Setterdahl och E. Meurling: *Linköpings stifts herdaminne* 4 (1933) s. 41 och andra.

I *Fornvännen* 1939 s. 162 tolkar Helmfrid inskriften:

»Här vilar Herr Torgils Gunmundsson Gås.

Gå ej härifrån,
stanna och se härpå
och läsen Edra böner för Torgils själ!

Var hälsad Maria, full av nåd! Herren är med dig. Välsignad vare du bland kvinnor och välsignad ditt skötes frukt! Amen! I dina händer, Herre, (befaller jag min ande).»

För dateringen är det av vikt att konstatera, att gammalt *a* stavas med **æ** i sista stavelsen i **hærræ guNmuNdæ**, **iðræx** och **pyrhilsær**. Vokalbalansen *a ~ æ* finner man i östgötska diplom före 1250 ytterst få exempel på, och även diplomerna från tiden 1250–1280 »ha nästan alltid *a*»; först efter 1280 bli exemplen talrikare (S. Nordberg: *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300* 1, 1926, s. 206). Det progressiva i-omljudet, som finns i **siæl** är ännu yngre och anses ej göra sig gällande före 1300. Betydligt äldre är den övergång *x > r*, som ges exempel på i **pyrhilsær**. Det bevarade *x* i **iðræx** och **bønix** får tillskrivas konservativ stavning. En annan ålderdomlighet är **s**-typen **h**. Uknainskriften skall sannolikt dateras till slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet.

146. Kolsebro. Ukna sn.

Litteratur: B 930, L 1281. E. R. Havton: Efterlämnade historisk topografiska samlingar (hs i Västerviks h. allm. läroverks bibl.) 7, tillägg; B. Helmfrid: i Västervikstidningens julnummer 1935 s. 12, Kalmar läns runinskrifter (ATA) s. 7, Runstensundersökningar i Kalmar län sommaren 1936 (ATA), i Kalmar läns fornminnesförenings medd. 1937 s. 117.

Äldre avbildning: U. Christofferson: träsnitt i B 930.

Stenen är försvunnen. Enligt *Bautil* stod den »Vid Kolsbroby». I Havtons samlingar finnas några löst inlagda ark med »Tilläggningsar till Herr Rådman Havtons antiqvariska samlingar om Ukna», där det läses: